
Mile BOGOVIĆ

Stručni rad

Gospićko-senjska
biskupija, Gospić

FORMATIVNA POLAZIŠTA LIČKOG IDENTITETA

Kada se danas govori o potrebi čuvanja identiteta, misli se na njegove pozitivne strane. Dakako, taj pojam nije uvijek u svemu pozitivan, nego se čak zaštitom vlastitog identiteta može omalovažavati neki drugi.¹

Pokušat ću u ovom predavanju tražiti polazišta s kojih je na ovim prostorima stvoreno ono što možemo nazvati lički identitet. U ovom radu koristit ću radije pojam lički identitet nego identitet Like, jer smatram da identitet više znači istost (istovjetnost) ljudi koji su živjeli ili žive na ličkom prostoru, a ne prostor kao takav. Može se reći da su neki vanjski uvjeti za život ljudi na ovim prostorima stoljećima bili isti, pa su oni tu istost utkali i u ljude koji su na ovim prostorima živjeli u raznim vremenima. Zapravo, iako nisu živjeli u istom vremenu, oni baštine neke stalne karakteristike. Otkrivati te zajedničke crte, znači otkrivati identitet, odnosno tragati za definicijom Ličana. Sve što se na svijetu zbiva uvjetovano je vremenom i prostorom, ili bolje rečeno zemljopisom i poviješću. To su ključna formativna polazišta svakog, pa i ličkog identiteta.

Ovaj rad treba naznačiti glavna formativna polazišta ličkog identiteta, ali zato ne može nigdje biti iscrpan. Bilo bi dobro kada bi ostali autori dodali nove i produbili ovdje navedene (identitetske) osobine Ličana, svaki sa svojeg polazišta. Dakako, potrebno je da svaki prilog pokaže na koji način je iznesen sadržaj utjecao na stvaranje identiteta prema kojemu Ličani imaju nešto posebno što ih međusobno povezuje i nešto posebno što ih čini različitim od drugih. Kao što moj rad nema pretenzije biti sažetak povijesti Like, tako se i svaki doprinos neće uklopiti u predviđenu cjelinu već time što prikazuje samo neku povijesnu pojedinost, bez naznake kako se on odrazio na stvaranje ličkog identiteta.

1 Zanimljiva je u tom smislu knjiga Amina MAALOUFA, *U ime identiteta – nasilje i potreba za pripadnošću*, Zagreb, 2002. S druge strane ima ogorčenih boraca za čuvanje identiteta. Usp. MATIĆ, Marko, *Rastajemo li se od sebe*, Zagreb, 2006.

Vlastitosti i osobine Ličana ovise o okolnostima, odnosno o vlastitosti kraja u kojem se rodio i rastao. Te okolnosti, možemo reći, jesu: zemljopisni položaj, povijesna događanja na ličkom prostoru, vjera i kultura.

Zemljopis uvjetuje zanimanje ljudi: oni u brdima postaju stočari, oni u ravninama poljodjelci, oni na moru ribari. Postoje kombinacije jednoga, drugoga i trećega. Zemljopisna obilježja su konstanta koja je uvjetovala i povijesna događanja i demografske promjene. Ona se ne mijenjaju pa njihov utjecaj uvijek traje, iako ne na jednak način. Jasno da je veći u doba razvijenog poljodjelstva i stočarstva nego dok traju industrijalizacija i urbanizacija.

Postoji i *povijesna* uvjetovanost: uvjetovanost porijeklom, kulturom, vjerom, civilizacijom, političkim sustavom (samostalan ili podložan).

Pod uvjetovanošću ne mislim samo na postavljanje okvira unutar kojih se nešto može razvijati, nego je to i priključak na specifičnu snagu koja omogućuje razvoj i rast.

Nova polazišta znatno umanjuju zemljopisnu i povijesnu uvjetovanost, ali ih nipošto ne poništavaju. Upravo su te nove težnje navele ljude i narode da pokušaju formulirati svoj identitet kako bi ga kao trajnu vrednotu čuvali od navale globalizacijskih tendencija, koje uvijek djeluju dezintegracijski na pojedine identitete.

Zemljopis

Na početku svoje *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske* (Trst, 1856.) Sladović piše da će za svoju knjigu pitati “gore, vode, grade, otoke, narode, jezera”². Lika je svojim karakteristikama oblikovala svakoga tko je u nju ušao i ondje rastao, svojim brdima i šumama, svojim vjetrovima i hladnoćama, svojim tlom i vodama, i drugim svojim trajnim obilježjima. Neki rast je poticala, a neki ograničavala.

Reljefno je Lika slična velikom srednjovjekovnom gradu opasanom čvrstim zidinama, koje čine planinski lanci: Velebit, Kapela, Sredogorje. Sve do novog vijeka nije bilo pogodno stanovati odmah uz more, jer su s morske strane lako dolazili gusari. Svaki grad neposredno uz obalu, trebao je imati jake zidine. Liku od napada s mora štiti Velebit. S druge strane ima izlaze na more, što joj omogućuje vezu sa svijetom. Osim zida i zaklona, s Velebitom je povezan i pojam planine i visine, gdje su smještene više sile o kojima su

2 SLADOVIĆ, Manojlo, *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856., 1. (Pretisak objavljen u izdanju Državnog arhiva u Gospiću 2003. godine s pogovorom dr. Mile Bogovića).

ovisni svi koji žive u nizinama. Tu je ishodište pojma “vila Velebita”.³

Spomenute pretpostavke bile su u 9. stoljeću na cijelom hrvatskom prostoru najpovoljnije za nastanak i rast hrvatske države, koju neki, ne bez razloga, stavljaju na ovo područje. Kontinuitet hrvatske državnosti možemo pratiti od kneza Borne. A on je prvo bio knez Gačana. Uz pomoć franačkog vladara Borna je od plemenskog prerastao u narodnog vođu.⁴

Rijeke. Tri srednjovjekovne hrvatske županije, Lika, Gacka i Krbava, svaka ima svoju rijeku, a sve izviru i uviru u istoj županiji. Ima drugih, manjih rijeka i rječica kpo kojima je to područje bogato vodom, a to znači i prikladno za život. Vodom je najsiromašnija Krbava. Zbog okruženosti planinskim lancima, nijedna rijeka s užeg područja Like ne utječe izravno u neki sliv (jadranski ili crnomorski). Ta riječna izdvojenost mogla bi ubuduće imati još veće značenje. Sada je važno taj prostor sačuvati od stranih profitera i onečišćenja.

Kvaliteta zemlje pogoduje više stočarstvu nego poljodjelstvu. Time je dala neke prednosti i neka ograničenja razvoju gospodarstva općenito. Kvaliteta zemlje mogla je u prošlosti dati materijalnu sigurnost dijelu stanovništva, pa se ono iseljavalo. Kvaliteta zemlje određuje tip gospodarstva. Najbolje su mogućnosti za stočarstvo. Stočarska orijentacija već se kod Japoda odražavala i u načinu podizanja naselja. U ravnicama, dakako, razvija se poljodjelstvo. U Lici su se još u 14. stoljeću sačuvali hrvatski Vlasi upravo zato što su ondje bili dobri uvjeti za zanimanje koje im je postalo vlastito – stočarstvo.

Ne treba isticati da su navedena zanimanja stvarala i tip ljudi, odnosno posebna identitetska polazišta za formiranje određenog mentaliteta na tome prostoru.

Klima je kontinentalna s dosta niskim zimskim i visokim ljetnim temperaturama.

Položaj. Lika je nekad bila rubna („Dalmatinska“ Hrvatska), a nekad središnja (Trojedinica) regija. Svaki od tih položaja ima prednosti i nedostatke. Najviše se ovaj prostor razvio u vrijeme jake državotvorne veze između sjevera i juga (razvijeni srednji vijek). Danas je Lika *u središtu* hrvatskog državnog prostora, most koji povezuje sjever s jugom zemlje. Zbog središnjeg položaja i svoje “velebnosti”, Velebit

3 Grčka mitologija smjestila je svoja božanstva na planinu Olimp. Velebit svojim veličanstvenim izgledom nije ništa manje sposoban u okolnog stanovništva izazvati isti odnos kakav je Olimp izazivao u grčkoj okolini.

4 KATIČIĆ, Radoslav, Uz početke hrvatskih početaka, filološke studije o našem najranijem srednjovjekovlju, Split, Književni krug, 1993., passim; SOLDI, Josip Ante, “Suradnja Crkve i hrvatske kneževine u IX. stoljeću”, u: Zbornik: Kaštela kolijevka Hrvatske, Kaštel Stari, 1998., 21.

je postao “sveta gora naša” jer ima nešto (svoju “vilu”) što povezuje sve Hrvate u jedno. Cijela Hrvatska pozdravila je osnivanje biskupije sa sjedištem u Lici, a najbolja promidžba za taj događaj bila je “vila Velebita”.

Putovi slijede smjer gorja. Bilo da se u Liku ulazi sa sjeverne strane, od mora (Rijeka, Senj), bilo iz Panonije (Zagreb, Karlovac) jedan put prema jugu prolazio je kroz tu regiju. Prijelazi su Kapela i Vratnik. To vrijedi od početka do suvremenih prometnica. Poprečne komunikacijske veze do danas su ostale slabe.

Povijesni razvoj

1. *Porijeklo, odnosno demografske promjene.* U Lici su živjeli ilirski Japodi. Sudeći prema najznačajnijim nalazima njihove kulture, nastanjivali su upravo prostor današnje Gospićko-senjske biskupije.⁵ Prevladava mišljenje da se jedno od identitetskih obilježja Japoda sačuvalo do danas u ličkoj kapi.

U doba Rimskog Carstva provodila se romanizacija, a nakon dolaska Hrvata kroatizacija. Taj proces ubrzan je stvaranjem samostalne hrvatske države. Mirko Marković piše da je predslavenskog stanovništva, Vlaha, na području Like bilo kao Hrvata i Slavena zajedno.⁶ Ostali su zacijelo utjecaji i drugih naroda koji su na tom prostoru poslije živjeli te jedno vrijeme imali i vlast, npr. Goti i Avari.

2. *Raseljavanja i doseljavanja.* Nakon velike seobe naroda najveće demografske promjene nastale su u 16. stoljeću dolaskom turske vlasti i naseljavanjem pravoslavnih Vlaha. Nestao je populacijski kontinuitet, kaže Mirko Marković, nakon 3000 godina.⁷ Taj kontinuitet nije prekinut na području Gacke. Nova raseljavanja i naseljavanja nastaju odlaskom turske vlasti (1689.). Novonaseljeni Hrvati katolici često dolaze pod imenom Bunjevci i Kranjci. I nazivi neće nestati, ali će se – jer su došljaci bili katolici – upotrebljavati kao razna imena za Hrvate. Pravoslavni Vlasi svojim uključenjem u Srpsku pravoslavnu crkvu ulaze postupno u srpski nacionalni korpus. Bit će često korišteni za velikosrpske projekte.

3. *Državna pripadnost.* Lika je u vrijeme hrvatske kneževine i kraljevine bila posebno upravno područje pod banom (Banska Hrvatska). U razvijenom srednjem vijeku nominalno je bila pod kraljevom vlašću u Budimu, ali su stvarnu

5 Usp. BALEN-LETUNIĆ, Dubravka, Japodi, Matica hrvatska Ogulin, Ogulin 2006., 9.

6 MARKOVIĆ, Mirko, Ličani kroz povijest, Zagreb, 2001., 22.

7 Nav. dj., 90.

vlast držali lokalni feudalski, kao i na drugim područjima južno od Gvozda. Lika u užem smislu došla je zajedno s Krbavom 1527. pod Turke. Tada su joj promijenjene upravna i demografska struktura. Nove promjene u jednom i drugom smislu nastaju oslobađanjem od Turaka. Nakon kraćih neizvjesnosti priključena je Vojnoj krajini. U Lici od tada živi "slobodan seljak i vojnik"⁸, što stvara nov mentalitet, donosi novu crtu u ličkom identitetu. Osim što je postala granično područje, u cijelosti joj je nametnut vojni sustav, i to s veoma ograničenom upravnom povezanošću sa središtem Hrvatske - Hrvatskim saborom i hrvatskim banom.

Vjera i kultura

a. *Vjera*. U 4. stoljeću prevladalo je kršćanstvo. Dolaškom novih naroda i oni su se uključivali Crkvi. Nakon raskola (1054.) Hrvatska je vezana za Katoličku crkvu. Pred Turcima i s njima dolaze pravoslavci. Katolici su bili sustavnije odgajani u svojoj vjeri (obveze za nedjeljnu misu, ispovijedi, neradni dani), pa je postojala veća mogućnost popravljanja (mijenjanje) loših navika i običaja. Biskupijske vizitacije i misionarska aktivnost u 17. i 18. stoljeću uvelike su tome pridonijeli (prema uzoru na Opću crkvu). Zanimljive su primjedbe Bože Katalinića o ličkoj pobožnosti: "Ličanin je uvijek nabožan, a počesto i pobožan... Ličaninu su glavne molitve Oče naš i Zdravo Marijo! Rijetko se upušta u krunice i veće molitve."⁹

b. *Kultura*. Do novovjekih naseljavanja u Lici je bilo čakavsko narječje (jezik). Starosjedioci (u Gackoj) sačuvati će kontinuitet¹⁰, s novim katoličkim doseljenicima (Bunjevci) dolazi štokavska ikavica/ekavica¹¹, a s pravoslavnim štokavica/ijekavica. Pojam jezika bio je u srednjem vijeku mnogo širi nego danas. Nerijetko se izjednačavao s današnjim pojmom naroda. Tako pop Martinac piše u II. Novljanskom glagoljskom brevijaru da "Turci nalegoše na *jazik* hrvatski", tj. narod hrvatski.

Lika je u razvijenom srednjem vijeku bila žarište *glagoljske* kulture, čime je pridonijela općehrvatskom identitetu. U politici je takav doprinos najviše dala djelom Ante Starčevića.

8 Usp. KASER, Karl, Slobodan seljak i vojnik, sv. I, Zagreb, 1997., 17-19.

9 Usp. Lički grudobran, Zagreb, 1940., 68.

10 Usp. KRANJČEVIĆ, Milan, Ričnik gacke čakavštine – konpoljski divan, Otočac, 2003.

11 Usp. ČULJAT, Marko, Ričnik ličke ikavice, Gospić, 2004; JAPUNČIĆ, Mile, Taslak, Zagreb, 1998.

c. *Karakterne osobine.* U nekim krajevima imamo dobro opisane običaje (Ivčević Kosa).¹² Karakterne osobine Ličana imaju dosta sličnosti s ostalim "Dinarcima": prirodnost (do "neotesanosti"), lukavost, snaga (muškost, junaštvo, vojničke kvalitete), naočitost, ožkanje.¹³ Uočljive su također velike karakterne opreke, koje je opisao M. Budak u *Ognjištu* (Blažić – Lukan/Anera). Činjenica da ima dosta šala na račun Ličana kazuje da su oni istaknuti u hrvatskom korpusu.

d. *Identitetske mijene.* Identitet nije po sebi posebno dobro. Mogu ga sačinjavati dobre i loše karakteristike, što znači da se i on može uspješno usavršavati, ali treba voditi računa i o korijenima iz kojih raste.

ZAKLJUČAK

Nemamo do sada elemente kojima bismo jasno definirali i izrazili što je to lički identitet. Misli se prvenstveno na narod koji živi na području Like. Historiografija je u prošlosti previše isticala etničko porijeklo naroda koji živi na određenom prostoru. Taj element se ne smije zaobići, ali svakako treba veću pozornost nego prije posvetiti zemljopisnim i povijesnim uvjetima u kojima su određeni narod ili skupina živjeli. Pod povijesnim uvjetima ne mislimo samo na političke prilike, nego također na kulturne i vjerske.

Sve to, dakako, vrijedi i za uži prostor kakav je Lika. Njezine zemljopisne odrednice doista su posebne i lako uočljive. Povijest je Lici nametnula nekada ulogu rubne, a nekada središnje pokrajine. Ponekad je imala obilježja zatvorenog i zaštićenog prostora, a ponekad upravo suprotno: graničnog. Svako od tih obilježja davalo je drugačija polazišta za stvaranje identiteta.

12 HEĆIMOVIĆ SESELJA, Mara, Tradicijski život i kultura ličkoga sela Ivčević Kosa, Zagreb, 1985.

13 BURIC, Josip, Biskupije senjska i modruška u XVIII. stoljeću, Zagreb – Gospić, 2002., 37.

FORMATIVNA POLAZIŠTA LIČKOG IDENTITETA

Ključne riječi: Lika, prostor, vrijeme, vjera, kultura, identitet.

Autor polazi od činjenice da na identitet nekog naroda ili skupine ne utječe samo njegovo etničko porijeklo, nego u prvom redu prostor i vrijeme u kojima ljudi žive. Značajnu ulogu imaju odnos prema državnoj vlasti, vjera i kultura. To uvjetuje i zanimanje kojim će se ljudi baviti. Ovdje nije sve to razrađeno u detalje, nego su dana samo polazišta na kojima je stvarano ono što danas na zemljopisnom području Like želimo označiti kao lički identitet.

STARTING POINTS FOR THE FORMATION OF LIKA IDENTITY

Keywords: Lika, area, time, religion, culture, identity.

The author's starting position is that the identity of a nation or a group is not affected only by their ethnic origin but primarily by the area and time in which they live. Their relation to state power, religion and culture also plays an important role. The area and time in which the people live also affect their choice of occupation. The paper does not elaborate in detail everything above mentioned, instead giving the starting points for creating what we today wish to call the Lika identity in the Lika geographical area.